

**O‘RTA MAXSUS ISLOM TA’LIM MUASSASASI O‘QUVCHILARIDA HADIS
MATNLARINI TAHLIL QILISH KO‘NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH
METODIKASI**

Ahmadjonov Ibrohimjon Ilxom o‘g‘li

Hidoya o‘rta maxsus islom ta’lim muassasasi o‘qituvchisi

E-mail: madrasalik1995@gmail.com

tel: +998 90 797 72 21

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23376665>

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘rta maxsus islom ta’lim muassasasi o‘quvchilarida hadis matnlarini tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantirishning pedagogik va metodik asoslari o‘rganiladi. Hadis matnlarini tushunish, asosiy mazmunini aniqlash, ilmiy manbalarga murojaat qilish, sharhlarni o‘rganish va asoslangan xulosa chiqarish jarayonlari tahlil qilinadi. Shuningdek, matn bilan ishlashga yo‘naltirilgan topshiriqlar, savol-javob, taqqoslash, mustaqil izlanish va yo‘naltirilgan muhokama metodlaridan foydalanish imkoniyatlari yoritiladi. O‘quvchilarning hadis matnlarini tahlil qilish ko‘nikmalarini baholash uchun mezon va ko‘rsatkichlarni ishlab chiqish masalasiga alohida e’tibor qaratiladi.

Kalit so‘zlar: hadis matni, tahliliy fikrlash, hadis ilmi, matn tahlili, manba bilan ishlash, sharhlash, mustaqil ta’lim, baholash mezonlari

**METHODOLOGY FOR DEVELOPING HADITH TEXT ANALYSIS SKILLS AMONG
STUDENTS OF SECONDARY SPECIALIZED ISLAMIC EDUCATIONAL
INSTITUTIONS**

Ahmadjonov Ibrohimjon Ilxom o‘g‘li

Teacher at the Hidoya Secondary Specialized Islamic Educational Institution

E-mail: madrasalik1995@gmail.com

Tel.: +998 90 797 72 21

Abstract: This article examines the pedagogical and methodological foundations for developing Hadith text analysis skills among students of secondary specialized Islamic educational institutions. It analyzes the processes of understanding Hadith texts, identifying their main content, consulting scholarly sources, studying commentaries, and drawing well-founded conclusions. Furthermore, it explores the potential of using text-based assignments, question-and-answer activities, comparative analysis, independent research, and guided discussion. Particular attention is paid to developing criteria and indicators for assessing students’ Hadith text analysis skills.

Keywords: Hadith text, analytical thinking, Hadith studies, text analysis, source-based learning, commentary, independent learning, assessment criteria

**МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ НАВЫКОВ АНАЛИЗА ТЕКСТОВ ХАДИСОВ У
ОБУЧАЮЩИХСЯ СРЕДНИХ СПЕЦИАЛЬНЫХ ИСЛАМСКИХ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ**

Ахмаджонов Иброхимжон Илхом угли

Преподаватель среднего специального исламского образовательного учреждения «Хидоя»

E-mail: madrasalik1995@gmail.com

Тел.: +998 90 797 72 21

Аннотация: В данной статье рассматриваются педагогические и методические основы формирования навыков анализа текстов хадисов у обучающихся средних специальных исламских образовательных учреждений. Анализируются процессы понимания текстов хадисов, определения их основного содержания, обращения к научным источникам, изучения комментариев и формулирования обоснованных выводов. Кроме того, раскрываются возможности использования заданий, направленных на работу с текстом, вопросов и ответов, сравнительного анализа, самостоятельного исследования и направляемого обсуждения. Особое внимание уделяется разработке критериев и показателей оценки навыков анализа текстов хадисов у обучающихся.

Ключевые слова: текст хадиса, аналитическое мышление, наука о хадисах, анализ текста, работа с источниками, комментирование, самостоятельное обучение, критерии оценивания

KIRISH

Ta’lim jarayonida o’quvchilarning bilimlarni mustaqil o’zlashtirishi va o’rganilgan ma’lumotlarni tahlil qila olishi muhim pedagogik vazifalardan biridir. Bu, ayniqsa, matnlar bilan ishlashga asoslangan fanlarda yaqqol namoyon bo’ladi. O’rta maxsus islom ta’lim muassasalarida hadis ilmini o’rganish ham o’quvchilardan matn mazmunini anglash, ilmiy atamalarni to’g’ri qo’llash, manbalarga murojaat qilish va sharhlarning mazmunini tushunishni talab qiladi.

Hadis matnini o’qish va uning mazmunini anglash o’zaro bog’liq, biroq bir xil bo’lmagan faoliyatlardir. Matnni o’qish uning so’zlari va jumllalarini idrok etishni nazarda tutsa, tahlil qilish asosiy fikrni aniqlash, tushunchalar o’rtasidagi munosabatlarni tushunish, manbaga murojaat qilish va mazmunni tegishli ilmiy izohlar asosida sharhlashni ham qamrab oladi.

Shu sababli hadis ilmini o’qitishda o’quvchilarning matn bilan ishlash faoliyatini maqsadli tashkil etish, tahliliy topshiriqlar tizimini ishlab chiqish va o’zlashtirish natijalarini baholash mezonlarini belgilash muhim ahamiyatga ega.

Maqolaning maqsadi o’rta maxsus islom ta’lim muassasasi o’quvchilarida hadis matnlarini tahlil qilish ko’nikmalarini shakllantirishning metodik asoslarini yoritish va amaliy mashg’ulotlarda foydalanish mumkin bo’lgan topshiriqlar tizimini taklif etishdan iborat.

Hadis matnlarini tahlil qilish ko’nikmalarining mazmuni

Hadis matnlarini tahlil qilish ko’nikmasi o’quvchining matnni o’qishi, uning mazmunini tushunishi, muhim tushunchalarni ajratishi, tegishli manbalarni o’rganishi va xulosalarini asoslay olishi bilan tavsiflanadi.

Mazkur ko’nikmani bir necha o’zaro bog’liq tarkibiy qismga ajratish mumkin.

Birinchi tarkibiy qism – mazmuniy tushunish. O’quvchi matnda ifodalangan asosiy fikrni aniqlashi, muhim tushunchalarni izohlashi va matn mazmunini o’z so’zlari bilan bayon qilishi kerak.

Ikkinchi tarkibiy qism – manbashunoslik ko’nikmasi. O’quvchi berilgan hadisning qaysi manbada keltirilganini aniqlash, bibliografik ma’lumotlardan foydalanish va matn bilan unga berilgan sharh o’rtasidagi farqni tushunishga o’rgatiladi.

Uchinchi tarkibiy qism – tahliliy taqqoslash. O’quvchi matndagi tushunchalarni taqqoslaydi, sharhda berilgan izohlarni o’rganadi va mazmuniy bog’liqliklarni aniqlaydi.

To‘rtinchi tarkibiy qism – xulosalash va fikrni asoslash. O‘quvchi tahlil natijasida xulosa chiqaradi va uni matn yoki tegishli ilmiy manbaga tayangan holda izohlaydi.

Beshinchi tarkibiy qism – ilmiy va axloqiy mas’uliyat. O‘quvchi matn mazmunini sharhlashda manbaga sodiq qolish, matnda mavjud bo‘lmagan fikrlarni unga nisbat bermaslik va ishonchli manbalardan foydalanish zarurligini anglaydi.

Ushbu tarkibiy qismlar o‘zaro bog‘liq bo‘lib, ularni rivojlantirish bir martalik mashg‘ulot bilan cheklanmasligi kerak. Buning uchun oddiy mazmuniy savollardan boshlab, manbalarni taqqoslash va dalillangan xulosa chiqarishgacha bo‘lgan bosqichli topshiriqlar tizimi zarur.

Hadis matnlarini tahlil qilishni tashkil etish bosqichlari

Hadis matnlari bilan ishlash jarayonini to‘rt bosqichda tashkil etish mumkin.

Birinchi bosqich – matn bilan dastlabki tanishuv. O‘quvchilarga hadis matni, uning manbasi va zarur izohlar taqdim etiladi. O‘qituvchi mavzuga oid asosiy tushunchalarni tushuntiradi hamda matnni o‘qishdan ko‘zlangan maqsadni belgilaydi.

Bu bosqichda quyidagi savollardan foydalanish mumkin: matnda qanday asosiy tushunchalar mavjud? Matnning umumiy mazmuni nimadan iborat? Tushunish uchun qaysi atamalar ga izoh zarur?

Ikkinchi bosqich – mazmuniy tahlil. O‘quvchilar matnning asosiy fikrini aniqlaydi, muhim so‘z va iboralarni izohlaydi hamda mazmunni qisqacha bayon qiladi. Zaruratga qarab, arabcha matn va tarjima o‘rtasidagi munosabatlar o‘qituvchi rahbarligida ko‘rib chiqiladi.

Uchinchi bosqich – manba va sharh bilan ishlash. O‘quvchilar o‘qituvchi tavsiya qilgan ishonchli manbaga murojaat qiladi, hadisga oid bibliografik ma’lumotlarni aniqlaydi va sharhdagi asosiy fikrlarni ajratadi. Ushbu bosqichda hadis matni, tarjima, sharh va o‘quvchining shaxsiy xulosasi o‘zaro farqlanishi kerak.

To‘rtinchi bosqich – umumlashtirish va xulosa chiqarish. O‘quvchilar tahlil natijasini yozma yoki og‘zaki shaklda bayon qiladi. Ular asosiy fikrni, foydalanilgan manbani va o‘z xulosasining dalillarini ko‘rsatadi.

Bosqichlarning bunday izchilligi o‘quvchilarni matnni oddiy o‘qishdan uning mazmunini mustaqil tahlil qilishga bosqichma-bosqich olib borishga xizmat qilishi mumkin.

Hadis matnlarini tahlil qilishga yo‘naltirilgan topshiriqlar tizimi

O‘quvchilarning tahliliy ko‘nikmalarini rivojlantirishda topshiriqlarni murakkablik darajasiga qarab tashkil etish muhim.

Birinchi daraja – matn mazmunini tushunish.

O‘quvchilarga matnning asosiy fikrini aniqlash, muhim tushunchalarni izohlash va matn mazmunini qisqacha bayon qilish topshiriqlari beriladi.

Namuna: “Berilgan hadis matnidagi asosiy tushunchalarni aniqlang va ularning mazmunini o‘z so‘zlaringiz bilan izohlang”.

Ikkinchi daraja – tushunchalarni tahlil qilish.

Bu bosqichda o‘quvchilar matndagi tushunchalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlaydi, sharhdagi asosiy fikrlarni ajratadi va muhim ma’lumotlarni tasniflaydi.

Namuna: “Hadisga berilgan sharhdagi asosiy fikrlarni ajrating. Har bir fikrning matn mazmunini tushunishga qanday yordam berishini izohlang”.

Uchinchi daraja – manbalarni o‘rganish va taqqoslash.

O‘quvchilar ikki xil ilmiy izoh yoki sharhdagi yondashuvlarni o‘qituvchi rahbarligida taqqoslaydi. Bunda taqqoslash faqat ishonchli manbalardan olingan materiallar asosida amalga oshiriladi.

Namuna: “Ikki sharhda yoritilgan asosiy fikrlarni taqqoslang. Ularning o‘xshash va farqli jihatlarini matn hamda manbalarga tayangan holda bayon qiling”.

To‘rtinchi daraja – dalillangan xulosa chiqarish.

O‘quvchilar matn, sharh va o‘rganilgan tushunchalarga tayanib, mustaqil xulosa tayyorlaydi.

Namuna: “Tahlil qilingan materiallar asosida hadis mazmuni haqida xulosa yozing. Xulosangizni asoslashda qaysi matn va izohlarga tayanganingizni ko‘rsating”.

Bunday topshiriqlar tizimi o‘quvchilarning tayyorgarlik darajasiga qarab moslashtirilishi lozim. Dastlabki bosqichda ko‘proq yo‘naltiruvchi savollar berilsa, keyingi bosqichlarda o‘quvchiga mustaqil tahlil qilish va xulosa chiqarish uchun kengroq imkoniyat yaratiladi.

O‘qituvchining metodik faoliyati

Hadis matnlarini tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantirishda o‘qituvchi faqat ma’lumot beruvchi emas, balki o‘quv faoliyatini tashkil etuvchi va yo‘naltiruvchi vazifasini ham bajaradi.

Buning uchun o‘qituvchi, avvalo, dars maqsadiga mos matnlarni tanlashi, zarur izohlarni tayyorlashi va topshiriqlarning murakkablik darajasini belgilashi kerak. Tanlangan materiallar o‘quvchilarning bilim darajasiga mos bo‘lishi bilan birga, hadis matnining mazmuni va ilmiy maqomini to‘g‘ri ifodalashi lozim.

Mashg‘ulot davomida o‘qituvchi o‘quvchilarning javoblarini tayyor xulosalar bilan almashtirib yubormasdan, ularni tegishli manbaga murojaat qilishga va fikrlarini asoslashga yo‘naltirishi mumkin. Shu bilan birga, matnni noto‘g‘ri tushunish yoki manbaga tegishli bo‘lmagan fikrni hadisga nisbat berish holatlarida zarur ilmiy izohlarni berishi shart.

Mustaqil ishlarni tekshirishda faqat yakuniy javobga emas, balki o‘quvchining tahlil jarayoniga ham e’tibor qaratish maqsadga muvofiq. Masalan, manbani to‘g‘ri ko‘rsatish, tushunchalarni aniq izohlash va xulosani dalillar bilan asoslash alohida baholanishi mumkin.

Hadis matnlarini tahlil qilish ko‘nikmalarini baholash mezonlari

O‘quvchilarning tahliliy ko‘nikmalarini baholashda quyidagi mezonlardan foydalanish taklif etiladi.

Baholash mezonlari	Asosiy ko‘rsatkich
Mazmunni tushunish	Matnning asosiy fikrini to‘g‘ri bayon qilish
Tushunchalarni tahlil qilish	Muhim atamalar va mazmuniy bog‘liqliklarni aniqlash
Manba bilan ishlash	Tegishli manbani aniqlash va undan to‘g‘ri foydalanish
Sharhni tushunish	Sharhdagi asosiy fikrlarni ajratish va izohlash
Xulosa chiqarish	Fikrni matn va manbaga tayangan holda asoslash

Mazkur mezonlar asosida o‘quvchilarning ko‘nikmalarini shartli ravishda boshlang‘ich, o‘rta va yuqori darajalarga ajratish mumkin. Biroq darajalar uchun aniq ball chegaralari, indikatorlar va baholash tartibi ishlab chiqilmaguncha, ularni tayyor diagnostik tizim sifatida qo‘llash maqsadga muvofiq emas.

Taklif etilayotgan mezonlarning ishonchliligini aniqlash uchun ularni amaliy mashg‘ulotlarda sinab ko‘rish, o‘qituvchilar fikrini o‘rganish va baholash natijalarining izchilligini tekshirish talab etiladi.

XULOSA

O'rta maxsus islom ta'lim muassasasi o'quvchilarida hadis matnlarini tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirish hadis ilmini o'qitish metodikasini takomillashtirishning muhim yo'nalishlaridan biridir. Ushbu ko'nikmalar matn mazmunini tushunish, asosiy tushunchalarni aniqlash, ishonchli manbalardan foydalanish, sharhlarni o'rganish va dalillangan xulosa chiqarishni qamrab oladi.

Maqolada hadis matnlari bilan ishlashning to'rt bosqichli tartibi, murakkablik darajasiga ko'ra tuzilgan topshiriqlar tizimi va o'quvchilarning tahliliy faoliyatini baholash mezonlari taklif etildi. Mazkur yondashuv o'quvchilarning mustaqil ishlashini tashkil etish va matn bilan ishlash ko'nikmalarini izchil rivojlantirishga yo'naltirilgan.

Keyingi tadqiqotlarda taklif etilgan metodikani o'rta maxsus islom ta'lim muassasalarining real o'quv jarayonida sinab ko'rish, o'quvchilarning boshlang'ich va yakuniy natijalarini taqqoslash hamda baholash mezonlarining samaradorligini aniqlash zarur. Bunday tajriba-sinov natijalari hadis matnlarini tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirish bo'yicha ilmiy asoslangan metodik tavsiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Al-Buxoriy, Muhammad ibn Ismoil. Al-Jomi' as-sahih.
2. Muslim ibn al-Hajjoj. Sahih Muslim.
3. Ibn as-Saloh. Ma'rifat anvo'i ilm al-hadis.
4. Umam, H., Khadijah, I. (2023). Enhancing Pedagogy in Islamic Studies Methodology: A Focus on Hadith Instruction. Diroyah: Jurnal Studi Ilmu Hadis, 8(1). <https://doi.org/10.15575/diroyah.v8i1.30352>
5. Hafid, S., Tasbih. (2025). A Pedagogical Approach in Hadith Teaching in the Era of Contemporary Islamic Education. Al-Ulum, 25(1). <https://doi.org/10.30603/au.v25i1.5679>
6. Alkouatli, C. (2018). Pedagogies in Becoming Muslim: Contemporary Insights from Islamic Traditions on Teaching, Learning, and Developing. Religions, 9(11), 367. <https://doi.org/10.3390/rel9110367>